

Az orosz és szovjet-orosz történelem újragondolása

Oroszország ismét erős, akár a világpolitikát is meghatározó állam. Ezeréves állam. Először – természetesen – monarchikus, majd polgári demokratikus industrialisa (1917–1919), majd proletárdiktatúra, aztán 1992-től ismét polgári demokratikus államformában. A világ legkiterjedtebb igazgatási egysége. Térképére az Európai Unió térképe többször ráhelyezhető. A ma értékelt természeti erőforrásokban messze a legerősebb állam. Geostratégiai helyzetéről nem is beszélve. Féltő, hogy róla a világpolitikában, mint a sokáig „világellenségnek” kikiáltott, a világbékét veszélyeztető proletárdiktatúra örököséről beszélünk. (Valóban történelmének proletárdiktatúrák korszakában – a rövid hetven esztendőn belül, 1945 után – volt a legnagyobb hatalma.) Merthogy lakói, vezetői – sajnos vagy nem sajnos – többségükben valóban a korábbi politikai rendszerekben születtek, éltek. Mert az emberek nem politikai rendszerek szerint születnek, élnek. Néha azok miatt halnak meg. És valóban: sok millió ember halálának a proletárdiktatúra rendszere volt az oka.

Mégis, a proletárdiktatúra embertelenségeit már annak idején is látó történészek közbeszédében is téma volt: a szovjet-(orosz-) ellenes rakéta- és propaganda-hadjáratnak nem csak az államban uralkodó demokrácia-deficit az oka. A proletárdiktatúra orosz birodalma elsősorban geopolitikai rivális volt. Különösen látni véltük ezt 1986 után. Amikor az USA szögre akasztotta aggályait más diktatúrákkal szemben: és megbékélt az egyáltalán nem demokratikus Kínával. No és az egyáltalán nem demokratikus közel-keleti rendszerekkel. Teleültetve azokat ügynökeivel. (Akik egyébként a Közel-Keleten valóban az előrelépést képviselték – legalábbis irányunkba. Világiasabb politikai rendszert.) – De vajon nem rövidlátó szemüveget – ha van ilyen – tettek fel a világstratégák, amikor minden eszközt megragadtak a Szovjetunió meggyengítésére? Nemcsak a rendszer, de az állam szétbontásához. (Ráadásul 1985 után is folytatva e stratégiai harcot, amikor a szovjet állammal a nyugati világhatalmak viszonya jobb volt, mint ma a polgári köztársasággal...) Vajon látták-e maguk előtt, hogy egy állam összeomlása nem csak a politikai rendszer összeomlása. És nemcsak a rivális úrkutatási atomhatalom legyengülése, de embermilliók szociális tönkremenetele, leromlott technikai bázisok környezetromboló szétrozsádósodása. És gondoltak-e arra, hogy mi lesz, ha ez a hatalom – természeti erőforrásainak és a rajta élő embereknek köszönhetően – újra talpra áll. Csak éppen polgári köztársasági formában. A maga módján. Ami az utóbbi években bekövetkezni látszik. Merthogy nyugaton-keleten felnőtt generációnk évtizedek óta kérdezi: vajon a világtörténelem valóban abban csúcsosodna ki, hogy a mi országaink – legyen szó az USA-ról, Franciaországról, Németországról – mégoly egyszerű alkotmányát bevezetik a világ minden kultúrájában. Délen, Keleten, Északon.

Nos és itt van a szabályozatlan kapitalizmus korlátlan boldogító erejébe vetett hit. Hogy a piac mindent elrendez. Múltban, jelenben. Szintén történész közbeszéd az 1970-es évekből, korosztálytársakkal: ha nincs közhatalmi szabályozás... és ha nincs egy állandó fenyegető ellenpólus... ha nincs „kontroll”... ha nincs szputnyik-sokk s intézményes támogatása a nézeteknek, hogy a bank-világrendszer nem életbiztosítás... ha nincs az általunk sem szeretett proletárállam... nos, akkor soha nem születik meg a szociális-jóléti állam Nyugaton. 1962-ben. Amely ma összeomlik.

Újra kell gondolni az elmúlt 80 év hatalmi világának történelmét. Lehet-e közben tartani a planetáris gazdaságot és politikát – mert planetáris, ha akarják az „antiglobalista” ideológusok, ha nem – egypólusú világrenddel? (Kérdeztük ezt annak idején a világproletariátusának rendszeréről gondolkodó proletárdiktatúrák kollegáinktól is.) Hatalmi és világnézeti egypólusú világrendben. (Mert Kínával, Indiával mára még nem számolnak a stratégák! Feltéve csak holnapra.) Egypólusú világrendben, ahol nincs kontroll. Ahol nincs kritika az egyeduralkodó, a legerősebb felett? Csak esetleg saját parlamentje, vagyis saját állampolgári közössége által. Amely – igaz, most demokratikus módon a maga érdekei szerint – választja meg politikusait. És számoltatja el őket a maga érdekei szerint. – Igaz-e, hogy sem a családban, sem a mikroközösség más formájában, lokális önkormányzatban, sem országpolitikában, világpolitikában nem hatékony a korlátozás nélküli hatalom? Az egypólusú hatalom. Az elmúlt 17 év hatalom-történelmi tapasztalatai tételik fel a kérdést. (Mert ma legalább a kérdést merjük feltenni.) Mint ahogy az elmúlt hónapok világgazdasági eseményeinek értékelése is kérdésre ösztönöz: biztos, hogy egy adott gazdálkodási-életeszmény modell az egész emberiségnek üdvös lehet? Biztos, hogy egy kultúrában (most épp a nyugati részkultúrában) kialakult életeszmények követése boldogító, biztonságot-életet adó lehet az egész planetáris emberi és természeti világ számára?...

Közbeszédben, csendben kezdjük a példákat sorolni. (Mint az „antivilágban”). – A szovjet-orosz állam elgyengülésével egy időben újraéledtek a közel-keleti konfliktusok. Korábban a modernizációs világi elveket követő politikai rendszerek uralták a térséget. Szovjet-orosz és USA (kínai) egyetértéssel. A kétpólusú rendszer működött. Azután egyedül maradt az USA. Vajon összefügg ez azzal, hogy szembekerült a saját korábban odaültetett (haladó-polgári) „ügynökeivel”? (Bin Laden, Szaddam Husszein stb.) Megsemmisítve azokat „megtisztította” a helyet a szélsőséges, modernizációellenes vallási (konzervatív) erők előtt... Van összefüggés a világpolitikai és regionális jelenségek között?... A kérdést fel kell tenni... De hasonló kérdést tétel fel a Balkán utóbbi 18 évének történelme... A kétpólusú világrendszer másik állandó konfliktushelyzetének kutatójában. A Balkánon azért – világpolitikai szempontból legalább is – egyensúly uralkodott. És ma? Képes az egypólusú világpolitikai hatalmi rendszer működni, amikor már a gazdaság, a politika valóban planetáris méretűvé bővül?... Kérdések, kérdések. Ismét, mint annyiszor 1990 előtt...

Újra kell gondolni az Orosz Birodalom világtörténelmi szerepét. Ez biztosnak, nem kérdésesnek látszik... Különösen, ha egy kis nép olyan közelségben él vele. És ezer éve. Mint mi.

GLATZ FERENC